ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟକ ଓ ତା'ର ଲୋକପ୍ରିୟତା

ଜୀବନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଅଧିକାରୀ

ଖୁବ୍ ଦ୍ରୁତ ଭାବରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟକ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଅନେକ ଭାବେ ଅସାନ୍ତାଳୀ ଜନସାଧାରଣ ସାନ୍ତାଳୀ ପୁସ୍ତକ ଅଭିହିତ ନୁହନ୍ତି । ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ଯଥାକ୍ରମେ, ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ପୁରୁଲିଆ, ଝାଡଖଣ୍ଡର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ, ବୀରଭୂମିର ଷଢେଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଆନ୍ଦୋଳନାତ୍ମକ ଚେହେରା ନେଇଥିବା ଜଣାପଡିଛି । ନିୟମିତ ନାଟ୍ୟ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ଏକ ଦଳ ରାତ୍ରୀ ପରେ ରାତ୍ରୀ ଯାତ୍ରା ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମ ମେଦିନୀପୁର, ବାଙ୍କୁଡା, ପୁରୁଲିଆ, ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ବୀରଭୂମ ଓ ଉତ୍ତର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଦୀନାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା । ଶୀତ ଋତୁରେ ଫସଲ ଅମଳ ଶେଷ ପରେ ପରେ ଅନେକ କାଛ ବାଡରେ ରଙ୍ଗୀନ ପୋଷ୍ଟର ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟକର ନାମ ଓ ଅଭିନୟ ସ୍ଥାନ, ତାରିଖ ତଥା କଳାକାରମାନଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ପ୍ରାଚୀରପତ୍ରମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଏହିସବୁ ପୋଷ୍ଟରଗୁଡିକ ଓଡ଼ିଶା, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଝାଡଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡିକରେ ବହୁଳ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟକ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଶହେ ବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ହୋଇଥିବା କୁହାଯାଉଛି । ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ ନିରକ୍ଷର, ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷିତ ସାନ୍ତାଳୀ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଭାଷା ଓ ନାଟକର ପୁସ୍ତକ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷିତ ସାନ୍ତାଳୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଛୋଟ ଏକ ଅଂଶବିଶେଷଙ୍କ ପାଖରେ ପୁସ୍ତକ ଓ ଆବେଦନ ପହଞ୍ଚି ଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ହଜାର ହଜାର ସାନ୍ତାଳୀ ମଣିଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପଭୋଗ ଓ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛି । ଏହି କାରଣ ଯୋଗୁଁ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକର ଜନପ୍ରିୟତା ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥିବା ଚିନ୍ତା ଭାବନା ଓ ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ସାନ୍ତାଳୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ପାରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଥିବା ଜଣାପଡିଛି ।

ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣୀୟ କଥା ହେଉଛି ନାଟକର ଐତିହ୍ୟ ଓ ସାନ୍ତାଳୀ ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ, ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦାଁସାୟ ଓ ସହରାଇ ପର୍ବ ସମୟରେ ସାନ୍ତାଳୀ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ, ଧାର୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିଛି । ଏହିସବୁ ଘଟଣାକୁ ତର୍ଜମା କଲେ ଜଣାଯାଏ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାବେ ଗଣ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ତିନୋଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ସକୁ ନେଇ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡେ । ପ୍ରଥମ ଉତ୍ସଟି ହେଲା ପରମ୍ପରାଗତ ଆଚାର ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେଉଁମାନେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉତ୍ସଟି ପ୍ରତି ବିଶେଷ ବିଚାର ବିବେଚନା କରିନଥିବା ଜଣାଯାଏ ।

ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ୟୁରୋପୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ମିଶ୍ନାରୀଗୁଡିକରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶା, ବିହାର, ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକଗୁଡିଏ ଆବାସିକ ବୋର୍ଡିଂ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟମାସ ଓ ବଡଦିନ ଛୁଟି ଦିବସଗୁଡିକରେ ବାଇବେଲ୍‌ର ଗଳ୍ପ ଆଧାରରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ ନାଟକ

ଅଭିନୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହିସବୁ ନାଟକରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଅଭିନୟରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଇବେଲ୍‌ଭିତ୍ତିକ ନାଟକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉନାହିଁ । କିଛି ସଂଖ୍ୟକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଏବେବି ଚରମ ଅବହେଳା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ସାନ୍ତାଳୀ ଯେଉଁମାନେ କି ମିଶନ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଦେଇପାରିବେ ।

ତୃତୀୟ ଉତ୍ସ: ଓଡ଼ିଶା ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ସୌଖିନ ତଥା ପେଷାଦାର ନାଟ୍ୟସଂସ୍ଥା ଗ୍ରାମଗୁଡିକରେ ନାଟକ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ବେଳେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାର ଉତ୍ସାହୀ ସାନ୍ତାଳୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଦର୍ଶକ ଏହାକୁ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଏହାଦେଖି ସାନ୍ତାଳୀ ଲେଖକମାନଙ୍କର ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟ ରଚନାର ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମଲାଭ କଲା । ସେହି ଲେଖକମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗ ଯାତ୍ରାର କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରେରଣା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗ ଯାତ୍ରା ପାଲାଗୁଡିକର ପ୍ରଭାବ ସାନ୍ତାଳୀ ଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରତିଫଳିତରୂପ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କଳାକୌଶଳ, ମଞ୍ଚାଭିନୟ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ଉପସ୍ଥାପନା ଇତ୍ୟାଦିରେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟକାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗ ନାଟକକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏବେବି ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷା ନାଟକକୁ 'ଗାୟାନ୍' ଓ ନାଟ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ 'ଗାୟାନ ପୁଁଥି' କୁହାଯାଏ । ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟକ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ତିନି ଜଣଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେମାନେ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ, ଘାଟଶିଳାର ମାଝିରାମ ଦାସ ଟୁଡୁ ଓ ବିନ୍‌ପୁରର ସାଧୁ ରାମଚାନ୍ଦ ମୁର୍ମୁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଓ ସାଧୁ ରାମଚାନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ନାଟକଗୁଡିକ ଛପାଯାଇଥିବା ପୁସ୍ତକ ମିଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମାଝିରାମ ଦାସ ଟୁଡୁ ରସିକାର କୌଣସି ନାଟକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମିଳୁନଥିବା ପ୍ରକାଶ । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ମାଝିରାମଦାସ ଟୁଡୁ ବହୁଗଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା ସହିତ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେହି ନାଟକଟିର ନାମ 'ଖେରଓ୍ୱାଲ ବଂସା ଧରମ ନାଟେ' ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ: ସାଧୁ ରାମଚାନ୍ଦ ମୁର୍ମୁ ୧୮୯୭ ମସିହାରେ ପଶ୍ଚିମ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର କମାରବାଁଦୀ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଭୀମପୁର ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆମେରିକା ବାପଟିଷ୍ଟ ମିଶନଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୋର୍ଡିଂ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ । ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ସାନ୍ତାଳୀ ସାହିତ୍ୟ ଓ ନାଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବଡ ଧରଣର ଭୂମିକା ନିଭାଇ ଥିବା କୁହାଯାଏ । ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ନକରି ମଧ୍ୟ ସେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୱାନ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ଆଧୁନିକ ସାନ୍ତାଳୀ ଜନତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ଭାବେ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ । କାରଣ ବିଭିନ୍ନ ଦଳ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହାକୁ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରି ଲୋକପ୍ରିୟତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଏହା ଏକ ସାମାଜିକ ନାଟକ, ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଓ ସଂକଟର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ସାଧୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୁର୍ମୁ ପ୍ରଗାଢ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ମଣିଷ ଥିବାରୁ ଏହି ନାଟକରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନଦର୍ଶନ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିବାର ଆଭାସ ମିଳେ । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ମାନର ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ବୃହତ୍ ମନୀଷୀ ଭାବେ ଗଣ୍ୟ କରାଯାଏ । ସେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୯୦୫ ମସିହା ମେ ୫ ତାରିଖରେ । ତତ୍କାଳୀନ କରଦ ରାଜ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଡାହାବଡି ଗ୍ରାମରେ । ସେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷା ଓ ସାନ୍ତାଳୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ଥିଲେ । ସେ 'ଖେର ଓୟାସ ବୀର' ଓ 'ବିଦୁ ଚାନ୍ଦାନ' ନାମକ ଦୁଇଟି ନାଟକ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇଟି ନାଟକ ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏହି ନାଟକ ଦୁଇଟି ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ, କାରଣ ବଂଗ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ବିହାରର ସାନ୍ତାଳୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିଶେଷ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇ ନାଟକର ଜନପ୍ରିୟତା ହ୍ରାସ ପାଇ ନଥିବା ଜଣାପଡିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସାନ୍ତାଳୀ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ପାଖରେ ସାଧୁରାମ ଚାନ୍ଦ ଓ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଯାତ୍ରା ପାଲାର ରଚୟିତାଭାବେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଆହୁରି ଦୁଇଟି ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ, ଯଥା– 'ଦାର୍ଗେ ଧନ' ଓ 'ସିଦୁ କାହ୍ନୁ ସାନ୍ତାଳ ହଲ' ।

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ହେଲା ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସାଧୁ ରାମଚାନ୍ଦ ଭୀମପୁରର ମିଶନାରୀ ସ୍କୁଲରେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଟେକ୍‌ନିକାଲ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଉତ୍ତମ ଛାତ୍ର ଥିବାରୁ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ପରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ମହାରାଜା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାଭାଷୀ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ତଥାପି ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେଗୁଡିଏ ବିଶେଷ ସମସ୍ୟା ଥିବା ପରିଲକ୍ଷିତ

ହୁଏ । ଏହି ନାଟକଗୁଡିକର ରଚୟିତାମାନେ ଗ୍ରାମୀଣ ମଣିଷ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଭିନୟର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ବିଶେଷ କରି ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଏବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସାନ୍ତାଳୀ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ଉପଭୋଗ୍ୟର ଆଧାର । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଏହି ନାଟକାଭିନୟ ଦରବାରୀ ଶିଳ୍ପକଳା, ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ନାଟକାଭିନୟ ନଗରକେନ୍ଦ୍ରିକ ଉଚ୍ଚବର୍ଗ ଦର୍ଶକଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦୃତ ହେବାରେ ଲାଗିଲା । ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକାର ହିସାବରେ ନାଟକ ହେଉଛି କ୍ଲାସିକ୍ଧର୍ମୀ କିନ୍ତୁ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକକୁ ଏବେବି ଲୋକନାଟ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୁବଳ ଚନ୍ଦ୍ର ହାଁସ୍ଦାଙ୍କ ରଚନା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୯୧୨ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୮୬ରେ । ସେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ଶିଲଦା ଜମିଦାରଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣ ଯାତ୍ରାଦଳ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେ କୃଷ୍ଣ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଏକାଧାରରେ ଅଭିନେତା, ନାଟକ ରଚୟିତା, ସ୍ୱର ସଂଯୋଜକ ଓ ବାଦ୍ୟକାର ହିସାବରେ ପରିଗଣିତ । ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ସାନ୍ତାଳୀ ଯାତ୍ରା ପାଲା ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରିବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଇ 'ପାଲାଇଡାଙ୍ଗା' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା ପାର୍ଟି ଗଠନ କରନ୍ତି । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ହୃଦୟ ଜୟ କରି ନେଇଥିଲେ । ସେ ବହୁତଗୁଡିଏ ଯାତ୍ରା ପାଲା ଲେଖିଥିଲେ, ସେଗୁଡିକ ହେଲା– ୧) 'ମାୟାମତେ ତୋପ' (ରକ୍ତସ୍ନାନ), ୨) 'ଚାମ୍ପଗାଡ' (ଚମ୍ପାଗଡ), ୩) ଖେରୋୟାଲ ଗାଡ (ଖରୟାଲମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗ), ୪) ସାଲଗିୟ: ଆଡାର (ସାଲଗିର ଘର), ୫) ସୁକ ଆଡାରେ ଦୁକ୍– (ସୁଖର ଘରେ ଦୁଃଖ), ୬) ସେନ୍ଦ୍ର (ଶିକାର), ୭) ହରସିତ୍ର ସିନ୍ଦୁରାଇଏଞ୍ଚ ମେ (ମୋ କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅ) ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆହୁରି ଅନେକ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ମିଳୁନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଓ ସଂସ୍କୃତି ବଜାୟ ରଖିଛି । ଖୋଲାମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୟ ଦେଖିବାରେ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଦର୍ଶକ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କାରଣ ଅଭିନୟ ଉପଭୋଗ ସମୟରେ ଭାଷା ବିଶେଷ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ ନାହିଁ । ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ଅନଗ୍ରସର ମଣିଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିରାଟ ସାଂସ୍କୃତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକର ପରିମାର୍ଜିତ ଚରିତ୍ରରେ ବିକାଶ ଘଟିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମୁର୍ମୁ ଓ ସାଧୁ ରାମଚାନ୍ଦଙ୍କ ପଥକୁ ଅନୁସରଣ କରି ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଅନେକ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାର ଅଳ୍ପ କିଛି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ହେମ୍ବ୍ରମ୍ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତାହାର ନାମ 'ଛତ୍ରପତି କିସ୍କୁରାପାଜ', ଏହା ଏକ ଛଦ୍ମ ଐତିହାସିକ ନାଟକ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକଗୁଡିକ ହେଲା, ହିଡଙ୍ଗପୋଡ ଗୁମାନ, ଖେରୱାଲ ବିସୁତି, ନୁସାର ଡାହାର । ଏହି ଲେଖକଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଓଡ଼ିଶାର ଭୀମଚରଣ ଟୁଡୁ ଲେଖିଲେ 'ରାମବୀର ବାସ' (ରାମ ବନବାସ) । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସାନ୍ତାଳୀ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକୀକରଣ ପାଇଁ ବିଶେଷ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହେବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଲେଖକ ବାଲ କିଶୋର ବାସ୍କେ ୧୯୫୨ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ନାଟକ 'ଆକିଲ ଆରସି' ପ୍ରକାଶିତ । ସେହିପରି ବିହାରର ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ସରେନ୍ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ବହୁ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ବିହାର ସରକାର ସାନ୍ତାଳୀ ଲେଖକ ହିସାବରେ ଗଣ୍ୟ କରି ପେନ୍‌ସନ୍ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ (୧) 'ଭିନ୍‌ସାର ମାୟାମ୍' (ଭନସାର ରକ୍ତ) ଓ (୨) 'ଚାମ୍ପାବାହା' (ଚମ୍ପାଫୁଲ) । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ଲସ ସରେନ୍ ଜଣେ ନାଟ୍ୟକାର । ସେ ଅନେକ ନାଟକ ଲେଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁ ନଥିବା କୁହାଯାଉଛି । ରବିଲାଲ ଟୁଡୁର ନାଟକ 'ବୀରସା ବୀର' ୧୯୭୭ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଶିବଲାଲ କିସ୍କୁଙ୍କ ନାଟକ 'ଦରବା' ୧୯୮୪ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡେ ।

ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ୧୯୮୫ ମସିହା ଥିଲା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯୁଗ । କାରଣ ଏହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ଆଖଡା' ନାମକ ପାଞ୍ଚଟି ଏକାଙ୍କ ନାଟକର ଏକ ସଂକଳନ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଲେଖକ ପରିମଳ ହେମ୍ବ୍ରମ୍ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ନାତକ କରିବା ପରେ ଅଲ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡିଓରେ ଉଚ୍ଚ ପଦାଧିକାରୀ, ତାଙ୍କର ୫ଟି ଏକାଙ୍କ ନାଟକ ନୂତନ ଯୁଗର ସୂଚନା ବହନ କରେ ।

ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟକଗୁଡିକ ଆଧୁନିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଆଗରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ୟାମାଚରଣ ହେମ୍ବ୍ରମ୍ (୧୯୧୯–୧୯୯୧)ଙ୍କ ଅବଦାନ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ରାଞ୍ଚି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ, କବି ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକଗୁଡିକ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ, ତାଙ୍କର ରଚିତ ନାଟକ 'ଛତ୍ରପତି କିସ୍କୁ ରାପାଜ' । ସେହିପରି ୧୯୪୪ରେ ହରପ୍ରସାଦ ମୁର୍ମୁଙ୍କ ଅବଦାନ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ନାଟକ 'ମହେଶ'ର

ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ନାଟ୍ୟରୂପ, ଏହିପରି ଭାବେ ଉତ୍କଳ ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଥମ ସେତୁ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅଲ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡ଼ିଓ ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଳାର ବେତାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସହିତ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର କର୍ମସୂଚୀ ହେବା ସହିତ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରଯୋଜନାର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ମଞ୍ଚ ହୋଇଉଠିଲା । ୧୯୭୮ ମସିହାରେ 'ଟୁଓଆର ଅନାର୍ଥ' ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ରେଡ଼ିଓ ପ୍ଲେ ହିସାବରେ ଅଲଇଣ୍ଡିଆ ବେତାର ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଏହି ନାଟକର ରଚୟିତା ହେଲେ ସମୀର କୁମାର ମୁର୍ମୁ । ଫକୀର ଚରଣ ମୁର୍ମୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ନାଟକର ନାମ 'ବାହାମାଲ' (ଫୁଲମାଳ) । ସେହିପରି ରବିଲାଲ ଟୁଡୁ, ଶାନ୍ତିମୟ ହାଁସଦା, ଯଦୁନାଥ ମୁର୍ମୁ, ଯଦୁନାଥ ଟୁଡୁ, ଜମାଦାର କିସ୍କୁ, ପରିମଳ ହେମ୍ବ୍ରମ୍, ବାଦଲ ହେମ୍ବ୍ରମ୍ ଏବଂ ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ହାଁସଦାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବେତାର ନାଟକ ସାଫଲ୍ୟତା ମିଳିଥିବା କୁହାଯାଏ । ଅବନୀ ବାଳା ମାଣ୍ଡି ପ୍ରଥମ ସାନ୍ତାଳୀ ଅଭିନେତ୍ରୀ । ସେ ୧୯୭୫ ମସିହାରେ ମଞ୍ଚ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି, ତା'ର ଠିକ୍ ପରେ ପରେ ଶୁଶୀଳା ଟୁଡୁ ଯିଏକି ଯଦୁନାଥ ଟୁଡୁଙ୍କ ନାଟକ 'ଲବିର'ରେ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ବିଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ସତୁରୀ ଦଶକରେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ବହୁଳ ଭାବେ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଥିବା କୁହାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଅଶୀ ଦଶକରେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ଆଧୁନିକ ନାଟ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦୃଢତାର ସହିତ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଏହି ଅଶୀ ଦଶକର ସଫଳ ନାଟ୍ୟକାର ହେଲେ ଜ୍ୟୋତି ଲାଲ ହାଁସଦା, କବିଲାଲ ମାଣ୍ଡି, କାଳୀପଦ ଖେରୋୱାଲ ସରେନ୍, ପରିମଳ ହେମ୍ବ୍ରମ୍, ନରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ସରେନ୍ ଏବଂ ସପନ କୁମାର ପ୍ରମାଣିକ ।

ଏହା ପରେ ପରେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକରେ ନୂତନ ଉଦ୍ଦୀପନା ଆସିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ସାନ୍ତାଳୀ ଜନଜାତିର ନାନା ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା, ସେମାନଙ୍କର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା, କ୍ରୋଧ ଏବଂ ସନ୍ଦେହ ପୂରିଗଲା ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ସାନ୍ତାଳୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ଅଙ୍ଗଭାବେ ଜଡିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଆଧୁନିକ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକରେ ଯଦୁନାଥ ଟୁଡୁ (୧୯୪୯) ପୂର୍ବର ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଜନପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ରଚନା 'ଖେରୋୟାଲ ସାଁଓତା' (ଖେରୱାଲ ସମାଜ) ୧୯୭୭ ମସିହା ପାଖରୁ ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗ, ବିହାର ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିବା କୁହାଯାଏ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଚନା ମଧ୍ୟରୁ 'ଶିକାରିୟା' (୧୯୮୧) 'ଧୀରି ବୋଙ୍ଗା' (୧୯୮୪) 'ମାରୋଡି ମାରାର ବାହା' (୧୯୯୦) 'ସିରିଜଲା' (୧୯୯୪) ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଆଉ ଜଣେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟକାର ଜ୍ୟୋତିଲାଲ ହାଁସଦା– ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ନାଟକ 'ଆହାଲା' (୧୯୮୩) ଓ ରୂମାଲା (୧୯୮୪), 'ସାଁ କୋୟା' (୧୯୪୪) । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାର ଅନେକ ନାଟ୍ୟକାର ଅଛନ୍ତି ସେସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଣତ, ଭାରସାମ୍ୟ ବଜାୟ ରଖି ଦ୍ରୁତ ଆଗେଇ ଯିବାର କ୍ଷମତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ, ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ଓ ତା'ର ଲୋକପ୍ରିୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆହୁରି ବିଶଦ ଆଲୋଚନା, ତର୍ଜମା ଓ ଗବେଷଣାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ:

୧) ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପଡିଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟ୍ୟ ପୁସ୍ତକଗୁଡିକ ତାଲିକାରୁ ଅଣାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ନାଟକର ପ୍ରକାଶନ କାଳ ଉଲ୍ଲେଖ ନଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

୨) ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ସାନ୍ତାଳୀ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ତାଲିକାରୁ କିଛି ତଥ୍ୟ ଅଣାଯାଇଛି ।

୩) ଅନିମେଷ କାନ୍ତି ପାଳଙ୍କ ଲିଖିତ ସାନ୍ତାଳୀ ନାଟକ ପ୍ରସଙ୍ଗ 'ଏବଂ ସାୟକ' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆଧାରରେ କିଛି ତଥ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତ । ଏହାର ପ୍ରକାଶନ କାଳ ଶାରଦୀୟ ବିଶେଷାଙ୍କ ୨୦୧୩ ।

୪) ଶିକ୍ଷିତ ସାନ୍ତାଳୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଫିସର ଓ ସାନ୍ତାଳୀ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରୁ ପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଆଧାରରେ ଲିଖିତ ।

୫) ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହୁରି ବହୁତ ତଥ୍ୟ ମିଳିନଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇପାରି ନଥିବାରୁ ଦୁଃଖିତ ।

ବଡବଜାର, ଜଳେଶ୍ୱର
ବାଲେଶ୍ୱର, ପିନ୍– ୭୫୬୦୩୨